

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Pärandtehnoloogia õppekava tekstiili eriala

Merike Adele Mee

**NAHAST MEESTE TALVEMÜTSID SAAREMAAL 19. – 20. SAJANDIL
MÜTSIDE LÕIKED JA VALMISTAMISE JUHENDID**

Lõputöö

Juhendajad: Riina Tomberg, MA

Made Uus, MA

Viljandi 2026

Resümee

Nahast meeste talvemütsid Saaremaal 19. – 20. sajandil. Mütside lõiked ja valmistamise juhendid.

Saaremaa mehed kandsid 19. sajandil ja 20. sajandi alguses erinevat tüüpi talvemütse, *karuseid ülle*. Eesti muuseumides on säilinud eelnimetatud perioodist 5 Saaremaa meeste talvemütsi, mis on nelja erinevat tüüpi: *härjasüdamemüts*, *lakiläki*, *lakkmüts*, *rumm-müts*. Ajaloolistelt fotodelt on näha, et Saaremaa mehed kandsid veel üht tüüpi mütsi, *lontmütsi*. Saaremaa *lontmütse* muuseumis säilinud ei ole.

Lõputöös kasutan esemeliste allikatena Eesti Rahva Muuseumis (ERM) leiduvaid Saaremaa meeste talvemütse, lisaks uurin kolme Muhu saarelt pärit *lontmütsi*. Kirjeldan oma töös uuritud mütside materjale ja kasutatud õmblusvõtteid. Õmblen neli erineva lõikega talvemütsi ja koostan tööjuhendid, kuidas tänapäevaste materjalidega ja traditsioonilisi töövõtteid kasutades õmmelda valmis nahast talvemütsid.

Märksõnad: talvemüts, meeste müts, karune üll.

Abstract

Men's leather winter hats in Saaremaa in the 19th – 20th centuries. Hat patterns and sewing instructions.

In the 19th century and early 20th centuries, men in Saaremaa wore various types of winter hats, known as *furry caps* (*karused üllid*). Five Saaremaa men's winter hats from the aforementioned period have been preserved in Estonian museums, representing four different types: *ox-heart hat* (*härjasüdamemüts*), *ear-flap hat* (*lakiläki*), *varnished hat* (*lakkmüts*), and *rim-hat* (*rumm-müts*). Historical photos show that Saaremaa men also wore another type of hat, the *floppy-top hat* (*lontmüts*). No Saaremaa *floppy-top hat* has been preserved in museums.

In my final thesis, I use Saaremaa men's winter hats found in the Estonian National Museum as physical sources; additionally, I study three *floppy-top hats* from Muhu island. In my work, I describe the materials and sewing techniques used for the hats. I am sewing four winter hats with different patterns and compiling instructions how to sew leather winter hats using modern materials and traditional techniques.

Keywords: winter hat, men's hat, furry cap.

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus	4
1. Saaremaa meeste talvemütsid 19. – 20. sajandil	7
1.1 Saaremaa meeste talvemütsid Eesti muuseumide esemekogudes	8
1.2 Talvemütside valmistamisel kasutatud materjalid ja töövahendid.....	10
1.3 Talvemütside õmblemine, kasutatud õmblusvõtted	12
2. Nahast talvemütside valmistamiseks vajalikud eeltööd	14
2.1 Töövõtete harjutamine, tööproovi õmblemise juhend.....	14
2.2 Mütsi lõigete kohandamise juhend.....	16
2.3 Mütsi mulaaži valmistamise juhend.....	17
3. Saaremaa meeste talvemütside valmistamise tööjuhendid.....	20
Naha õmblemiseks vajalikud töövahendid ja materjalid.....	20
3.1 Läkiläki, ERM A 509:3434	21
3.2 Härjasüdamemüts, ERM A 332:3	26
3.3 Lakkmüts, SM_9813:11 T.....	28
3.4 Lontmüts, ERM A 291:163	33
Kokkuvõte	39
Kasutatud allikad.....	41
Lisa 1. Inventeerimislehed	1
Lisa 2. Mütside lõikejoonised	9
Lisa 3. Naha materjalid ja töövahendid.....	12
Lisa 4. Pilte valminud mütsidest	13

Sissejuhatuse

Lõputöö on jätkuks minu seminaritööle “Nahast valmistatud meeste talvemütsid Saaremaal 19. – 20. sajandil”, milles andsin ülevaate Saaremaal ajalooliselt kasutusel olnud meeste talvemütsidest, kirjeldades muuseumikogudes säilinud mütsi, nende lõikelist eripära ja materjalivalikut (Mee, 2025).

Lõputöö vajalikkus seisneb Saaremaa meeste talvemütside kohta õmblemiseks vajaliku info koondamises, lõikejooniste ning tööjuhendite koostamises. See on abiks rahvarõiva kandjatele ja valmistajatele, kel on lõigete ja tööjuhendite abil võimalik õmmelda huvi korral valmis meeste talvemüts. Samuti on võimalik mütside valmistamise tööjuhendit kasutada koolituste läbiviimisel abimaterjalina.

Lõputöö on loovpraktiline esemeuurimus, mille tulemusel valmivad neli erineva lõikega meeste talvemütsi, nende lõikejoonised ning mütside valmistamise juhendid.

Esemelised allikad, mida lõputööd koostades uurisin ja kasutasin on Eesti Rahva Muuseumi (ERM 7 mütsi) ja Saaremaa Muuseumi (SM, 1 müts) esemekogus leiduvad meeste talvemütsid, mille oletatav valmistamise aeg jääb 19. sajandi esimesest poolest kuni 20. sajandi alguseni (kuni 1920).

Ajaloolistelt fotodelt (joonis 1 ja 2) on näha, et Saaremaa mehed kandsid uuritud ajavahemikul ka *lontmütsi*, kuigi Saaremaa *lontmütse* esemetena säilinud ei ole. *Lontmütse* kanti üle kogu Eesti, ERMi kogudes on üle 20 *lontmütsi* erinevatest Eesti piirkondadest. Lõputöö koostamise käigus uurisin kolme Muhu saarelt pärit *lontmütsi*, ERM A 291:163, ERM A 291:412 ja ERM 8014.

Uurimisprobleem

Rahvarõivakomplektide rikastamiseks soovivad inimesed aina enam saada rõivastuse juurde ka peakatteid. Vajatakse rohkem infot etnograafiliste mütside kohta. Kõik huvilised ei käi muuseumides esemeid uurimas ega oska iseseisvalt kogu mütside valmistamise tööprotsessi läbida. Avaldatud trükiseid Saaremaa meeste talvemütside õmblemiseks ma ei ole näinud. Vaja on tööjuhendeid talvemütside õmblemiseks, lõikejooniseid, kompaktset infot materjalide ja töövahendite kohta.

Saaremaa meeste talvemütside materjalide ja töövõtete kohta info koondamine, lõigete ja praktilise samm-sammult tööjuhendi koostamine annab võimaluse huvilisel kas iseseisvalt või koolituse käigus õmmelda valmis traditsiooniliste võtetega nahast meeste talvemüts.

Lõputöö **eesmärk** on anda ülevaade 19. – 20. sajandil Saaremaal kasutusel olnud meeste talvemütside valmistamisel kasutatud materjalidest ja õmblusvõtetest, koostada nelja erineva talvemütsi lõiked ja õmblemiseks vajalikud tööjuhendid koos tänapäevaste materjalide ja töövahendite ülevaatega ning õmmelda valmis traditsiooniliste õmblusvõtetega neli meeste talvemütsi.

Uurimisküsimused

1. Milliseid materjale kasutati ajalooliste Saaremaa meeste talvemütside valmistamisel?
2. Missuguseid õmblusvõtteid kasutati traditsiooniliste talvemütside õmblemisel?
3. Kuidas tänapäevaste materjalide ja traditsiooniliste töövõtetega valmistada meeste talviste rahvarõivaste juurde sobivaid mütsi?

Nahast valmistatud Eesti meeste talvemütse on uurinud varasemalt mitmed autorid. Melanie Kaarma ja Aino Voolmaa toovad välja erinevad meeste talvemütside tüübid, mida Saaremaal kutsuti *karusteks üllideks*. Kõige vanematüübilisema mütsina nimetatakse kuuest lambanaha *karusest* siilust valmistatud *härjasüdamemütsi*. (Karma, Voolmaa 2015, lk 55). Üks selline Saaremaalt pärit müts on ERMi esemekogus (joonis 4, ERM A 332:3).

Mareli Rannap andis 2018.a Studia Vernacula artiklis põhjaliku ülevaate Saaremaa naiste *sariküllidest*, nende kihelkondlikest eripäradest ja ajaloolistest kandmisviisidest (Rannap, 2018). Sellist põhjalikku ülevaadet Saaremaa meeste talvemütsidest koostatud ei ole.

Katre Mägi uuris 2019.a TÜVKA seminaritöös Eesti meeste etnograafilisi peakatteid, kirjeldades 18. – 20. sajandi alguseni kantud nahast mütsi, nende valmistamise tehnoloogiat, materjale, lõikeid ja levikuala (Mägi, 2019). Seminaritöö jätkuks koostatud lõputöö käigus valmistas Katre Mägi tänapäevastest materjalidest meeste talvemütsid, kasutades nii traditsioonilisi kui tänapäevaseid õmblusvõtteid sh õmblusmasinaga õmblemist (Mägi, 2020).

Oma TÜ VKA seminaritöös 2025.a andsin ülevaate Saaremaa meeste talvemütside ajaloolisest taustast, kirjeldasin meeste talvemütse Eestis ja naabermaades ning uurisin kõiki Eesti muuseumides hoiul olevaid Saaremaa meeste talvemütse (Mee, 2025).

Lõputöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate uurimisobjektiks olevatest talvemütsidest, nende valmistamisel kasutatud materjalidest ja õmblemise võtetest. Teises peatükis kirjeldan mütside õmblemiseks vajalikke eeltöid, nagu materjalide ja

töövahendite valimine, lõigete koostamine ja kohandamine, mulaažide ja tööproovide valmistamine. Kolmas peatükk koosneb talvemütside valmistamise tööjuhenditest.

Töö lisad (Lisa 1-4) sisaldavad Eesti muuseumides hoiul olevate Saaremaa ja Muhu meeste talvemütside inventeerimislehti ja lõikejooniseid, infot tänapäevaste mütside valmistamiseks vajalike materjalide ja töövahendite leidmiseks ning töö käigus valminud mütside fotosid. Töös kasutatud jooniste ja fotode autoriks olen ise, kui pole märgitud teisiti.

Uurimismeetodid

Lõputöö koosneb kvalitatiivsest esemelisest uurimusest, mille käigus vaatlen ja mõõdan muuseumides hoiul olevaid Saaremaa ja Muhu meeste talvemütse. Selgitan välja mütside valmistamisel kasutatud õmblusvõtted, koostan mütside lõiked ning uurin mütside õmblemisel kasutatud nahku ja muid materjale. Lisaks töötan arhiiviallikate ja kirjandusega, et saada teavet mütside valmistamise ja kasutatud materjalide kohta. Loovpraktilisel meetodil valmivad neli tänapäevastest materjalidest käsitsi õmmeldud talvemütsi, mütside kohandatud lõiked ja õmblemise tööjuhendid.

Mõisted

Karune, karvane, karusnahk – karvaga kaetud loomanahk või karvadega nahapool

Karune üll – karusnahkse talvemütsi nimetus Saaremaal

Taimpark nahk – taimedega, enamasti puukoortega pargitud nahk, karvadeta

Hapatispark – jahuhapatisega (rukki-, kaera-) pargitud karvaga nahk

Naha mälva pool – karvadeta e lihapool

Siil – riidest, nahast vm materjalist lõigatud pikk ja kitsas tükk (Sõnaveeb)

Kahekordne teraskant – kahekordselt pikuti kokku keeratud nahariba, mis on tugevduseks õmmeldud nahkeseme õmbluse vahele nii, et kokkumurtud serv jääb eseme paremal poolel õmbluse vahelt mõne millimeetri ulatuses välja

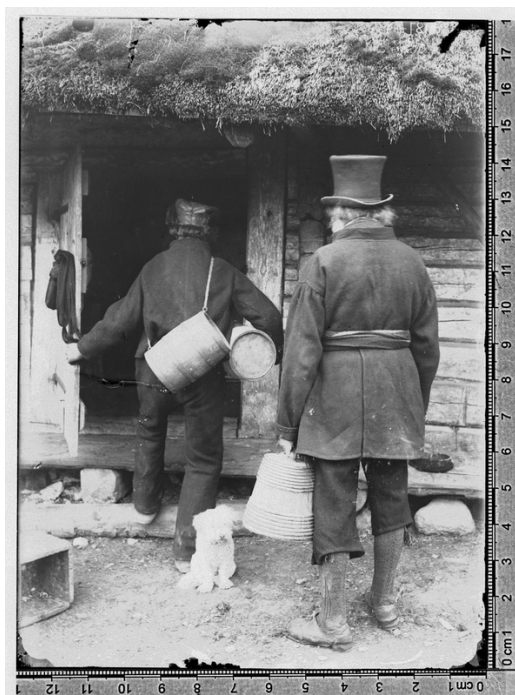
1. Saaremaa meeste talvemütsid 19. – 20. sajandil

Erinevate loomade nahku on meie esivanemad kasutanud läbi aegade talviste rõivaesemete valmistamiseks. Külmal ajal talvekuudel oli inimestel vaja midagi sooja selga ja pähe, et kaitsta end ilmastiku mõjude eest. Mehed kandsid 19. – 20. sajandil kõikjal Eestis, sh Saaremaal sooje, *karuse* (karusnahkse) voodriga nahast talvemütse. Piirkonniti nimetati mütsi erinevalt: *nahkkübarad*, *talikübarad*, *karvakübarad*, *karused üllid* (Piiri, 2017; Manninen, 2009). *Karune üll* tehti lambanahast põhja ehk *pesaga*, uluki- või lambanahast servaga. 19. sajandi keskel kanti nelja kõrvaga *lontmütsi* ja kahe kõrvaga *läkiläkit* (Soorsk, 2008).

Säilinud esemete ja fotode põhjal võib öelda, et Saaremaal kandsid mehed 19. sajandil ja 20. sajandi esimesel poolel vähemalt viit erineva kuju ja lõikega talvemütse: *läkiläki*, *härjasüdame müts*, *lakkmüts*, *rumm-mütsi* sarnane karuse äärega müts ja *lontmüts e lont* (Mee, 2025). *Lakkmütsi* nimetati ka *soome mütsiks* ja saartel *rannamütsiks*. Kasutan lõputöös läbivalt mõistet *lakkmüts*.

Muuseumikogudes ei ole säilinud ühtki *lontmütsi* Saaremaalt, aga mitmetel vanadel fotodel (joonis 1 ja 2) on näha, et Saaremaa mehed kandsid *lontmütsi*, seega lisasin selle uuritavate mütside hulka, vaadeldes Muhu saarelt pärit lontmütse.

Joonis 1. Kihelkonna meeste riided (1895), ERM Fk 187:49. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Joonis 2. Püha khk, vana abielupaar taluriietes (1895) (igapäevaselt kasutatud kuni 1885 aastani), ERM Fk 187:32. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



1.1 Saaremaa meeste talvemütsid Eesti muuseumide esemekogudes

Eesti muuseumides on hoiul kokku viis Saaremaa meeste talvemütsi. Neli neist on ERMis: Valjala, Kaarma, Mustjala ja Karja kihelkonnast, igast üks müts. Lisaks on üks *lakkmüts* Saaremaa muuseumis, selle päritolu piirkonnaks on märgitud Saaremaa (Mee, 2025). Oma lõputöös keskendun nelja erinevat tüüpi talvemütsile, mille lõiked ja õmblemise juhendid koostan.

Vanim tänaseni säilinud Saaremaa meeste talvemüts on *lākilāki* tüüpi müts (joonis 3). Mütsil on mustast karusnahast kõrvad ja külma korral alla keeratav kuklapoolne servaosa.

Mütsi peale keeratud esiserv on samuti mustast madala karvaga lambanahast ja õmmeldud mütsi külge. *Lākilāki* välimine pool on valmistatud mustast parknahast ja pealse õmbluste vahele on õmmeldud tugevduseks kahekordne teraskant. Voodriks on karvane lambanahk, mille karv on suures osas maha kulunud. Mütsi kõrvad on nahast paeltega pealaele kokku seotavad (Mee, 2025).

Joonis 3. Talvemüts, meeste (oletatav 1820), ERM A 509:3434. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Joonis 4. Meeste talvemüts (oletatav 1910) ERM A 332:3. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Härjasüdamemüts (joonis 4) on samuti üks vanematüübilisemaid mütsi. See on õmmeldud pruuni värvi lamba karusnahast ja koosneb kuuest üleloomispistega kokku õmmeldud siilust. Gustav Ränk kirjeldus Eesti etnograafia sõnaraamatus: “härjasüdamemüts, (ratasüll), saartel, Läänemaal ja Põhja-Eestis 19.

sajandil tüüpiline talvemüts, mis sarnanes ‘morumütsiga. Müts õmmeldi kokku 6 lambanahasiilust, mille karune pool pöörati sissepoole” (Ränk, 1995, lk 27).

Lakkmütse on Saaremaalt säilinud kaks, üks neist on Saaremaa muuseumis (joonis 5) ja teine ERMis (joonis 6). Saaremaa muuseumis asuv *lakkmüts* on valmistatud parknahast ja karusnahast. ERMis asuval *lakkmütsil* on mütsi serv valmistatud plüüsitaolisest kangast ja pealmine pool parknahast, sees on kangast vooder (Mee, 2025). Kangast serva ja voodriga

lakkmüts on Saaremaa Muuseumis leiduva *lakkmütsiga* lõikeliselt sarnane. Koostasin mütsi lõike, valmistamise tööjuhendi ja mütsi Saaremaa Muuseumi *lakkmütsi* põhjal.

Joonis 5. Rannamüts e lakkmüts (enne 1940), SM_9813:11 T. Allikas: Saaremaa muuseum



Joonis 6. Lakkmüts (oletatav 1860), ERM 16669. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



ERMis asub veel üks Saaremaa talvemüts, mis meenutab karusnahkse servaga *rumm-mütsi* (joonis 7). Mütsil on sametkangast pealne ja karusnahkne serv (Mee, 2025). Müts on valmistatud põhiliselt kangast, lisatud on karusnahkne serv, müts on üsna lihtsalõikeline. Ma ei pidanud vajalikuks lõputöö käigus seda mütsi valmis õmmelda ning tööjuhendeid teha, kuna töö maht kasvas juba piisavalt suureks. *Rumm-mütsi* tööjuhendi koostan edaspidi.

Joonis 7. Karusnahast servaga rumm-müts (enne 1920), ERM A 447:320.



Lontmütse on ERMis väga paljudest Eestimaa eri piirkondadest. Kokku leidsin üle kahekümne mütsi, mis on enamasti lõike ja materjalikasutuse poolest üsna sarnased. Mõne *lontmütsi* legendis on kirjas “linnas tehtud” (ERM 14665) või “linnast ostetud” (ERM 7643), “valmistatud Pärnus” (ERM 9898) või “Lont on arvatavasti kübarsepa tehtud, kas maal ehk linnas. Arvatavasti Võrus” (ERM A 227:64). Mütside juures olevatest legendidest saab teada ka materjali, kandmise ja hoolduse kohta: “1820 a olid sellised mütsid igal mehel. Mütse

määriti pealt rasvaga, et nad ei liguneks läbi. Võis teha ka mustaks nagu saapad” (ERM A 426:4211). Määriti rasvaga ja tehti mustaks nagu saapasäär, on mainitud mitme *lontmütsi* legendis.

Lõputöö esemeuurimuse aluseks võtsin kolm Muhu saarelt pärit *lontmütsi* (joonised 8-10), uurides, mõõtes ja tuvastades visuaalse vaatluse põhjal valmistamisel kasutatud materjale ja õmblusvõtteid.

Joonis 8. Lontmüts, Muhu (enne 1894), ERM A 291:163. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Joonis 9. Lontmüts, Muhu (enne 1894), ERM 291:412. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Joonis 10. Lontmüts, Muhu (enne 1912), ERM 8014. Allikas: Eesti Rahva Muuseum



Mitte ükski eelpool käsitletud mütsitüüpidest ei ole ainuomane vaid Saaremaale. Kõiki samatüübilisi, sarnase tegumoega mütse leidis ka mujal Eestis.

1.2 Talvemütside valmistamisel kasutatud materjalid ja töövahendid

Talviseid rõivaid ja mütse valmistati nahast kui praktilisest, soojapidavast ja kättesaadavast materjalist. Mütside valmistamiseks kasutati nii karusnahka kui karvadeta e *taimpark* nahka. Karusnahana kasutati taludes põhiliselt lambanahka, aga ka hülge- ja metsloomade nahku, isegi kasside ja koerte nahku. Taimparknahka tehti põhiliselt veise- ja vasikanahast. Sageli kasutati mütside valmistamisel mitut erinevat sorti karusnahka, näiteks sisemine pool tehti ühest ja kõrvad ning serv teisest karusnahast. Kasutati lamba-, jänese-, kassi-, koera- või rebasenahka (Hint, 1992, lk 40).

Uuritud mütside kohta kindlalt väita ei saa, mis nahast need on valmistatud, sest mütside materjaliuuringuid ei ole tehtud. Võib vaid oletada selle järgi, missuguseid nahku laiemalt uuritava ajajärgul esemete õmblemiseks kasutati ja visuaalselt hinnata Saaremaa meeste talvemütside materjalikasutust.

Nahk ja naha parkimisviisid. Eesti taludes pargiti lambanahku kodus, aga lasti parkida ka külas või kihelkonnas tegutsevatel parkijatel-meistritel. Mõnede meistrite tööd hinnati väga ja parkimisel oli ootejärjekord. Lambanahkade parkimiseks (karusnahk) kasutati põhiliselt jahuhapatise (rukki, kaera) parki. Veise- ja vasikanahad läksid taimparki, mida tehti puukoortega (paju-, lepa-, tamme-), aga kasutati ka lupja. 20. sajandil jäi kodune piirkondlik nahaparkimine harvemaks ja nahad saadeti parkimiseks enamasti taludest linna, parkimistööstustesse.

Mitmed ERMi kirjasaatjad on kirjeldanud, et nahaparkimisega tegelesid venelased, keda kutsuti “lambanaha tegijad” ja kes sõitsid sügiseti ringi võttes parkimiseks vastu toornahku. Nende pargitud lambanahku hinnati kõrgemalt kui külaparkalite pargitud nahku, sest nad kasutasid parkimiseks maarjajääd ja valgendamiseks kriiti. Külaparkalid kasutasid kaerajahu, mis ei jätnud nii ilusat tulemust. Samas jällegi kurdeti, et nahad olla väiksemaks jäänud ja ei pea enam nii hästi vastu (ERM KV 86, KL 50, lk 347-348).

Mareli Rannap kirjutab kodusest nahaparkimisest Saaremaal, et koduloomade nahad pargiti 19. sajandil enamasti kodus. Talviste mütside jaoks pargiti tallede, kasukate ja vestide jaoks lammaste nahku, kingade ja pättide taldade jaoks veiste nahku. Pargiti ka koerte, jäneste, rebaste ja teiste väikeloomade nahku (Rannap, 2023).

Kodustes tingimustes pargiti nahkasid pajukoorega pruuniks (taimpark), aga parimad pruunid nahad saadi pargitööstustest ehk siis lasti parkida tööstuslikult. Valmis esemeid värviti mustaks poest ostetud ainega, mida nimetati nikrosiiniks (KL 103, 324). Täpselt ei ole teada, millega *lontmüts* ja *läkiläki* mustaks on värvitud. Keemilisi analüüse mütsidele tehtud ei ole. Kroomparknahka hakati valmistama hiljem kui on uuritud mütside valmistamise aeg.

Koduse nahaparkimise kõrvale tekkis tööstuslik nahaparkimine, mis tasapisi võttis üle nahkade parkimise töö. Üle Eesti tegutses mitmeid nahaparkimise tööstusi. Saaremaal oli mitu suurt parkimistööstust, sh Leisis ja Lahekülas Kellamäel. Kuressaares asutati 1875. aastal köösneritöökoda, mis kasvas linna suurimaks. Seal pargiti nii kohalikke kui sisse veetud nahku, kasutades parkainena Aafrikast toodud punast puud. Kokku osteti hülgerasva, männi- ja pajukoort (Rannap, 2023).

Niided naha õmblemiseks. Mütside õmblemiseks kasutati tiheda keeruga tugevat ja jämedat linast niiti. Mütside voodri (joonised 5-7) õmblemisel on kasutatud ka puuvillast õmblusniiti, uuemate mütside vooder on kangast ja puuvillavatiga soojustatud ning õmblusmasinaga läbi tepitud.

Kirjasaatjate vastustest saab lugeda, et karusnaha õmblemiseks kasutati kodus kedratud ja kokku keeratud pleekimata linast niiti, mis vahatati eelnevalt (ERM KV 86, 322). Niiti osteti poest ja valmistati ka kodus. Kodune niit keerutati vokil mitmekordsest linasest lõngast. Et teha niiti tugevamaks, tõmmati see vahakera pealt läbi. Sellega õmmeldi nõöpe ja kasukaid (ERM KV 86, lk 408).

Nõelad naha õmblemiseks. Nõelu sai osta poest ja rändkaupmeeste käest. Nõelu oli mitmes jämeduses ja pikkuses, terasest ja rauast valmistatud. Erinevate tööde puhul kasutati erinevaid nõelu. Ümara otsaga nõelad olid kanga õmblemiseks ja kolmetahulised e “kolmeteralised” või “kandilise otsaga” nõelad kasuka õmblemiseks (ERM KV 86, lk 408, 452. KL 103, lk 276). Nahkade lõikamiseks kasutati suuri kääre (KV 86, lk 451).

Nagu eelpool kirjeldatust nähtub, kasutati Eesti taludes lammaste karusnahkade parkimiseks põhiliselt jahuhapatise parki. Taimparknaha valmistamiseks kasutati enamasti erinevate puude koori. Nahast esemete kokku õmblemiseks kasutati tugeva keeruga linast niiti, mis oli kättesaadav ja sobiv materjal naha õmblemiseks. Niiti vahatati mesilasvahaga. Nahka õmmeldi spetsiaalsete tugevate, tahutud otstega nõeltega. Sarnased kolmetahulise otsaga nahanõelad on kasutusel tänaseni. Niitide valik on laienenud, aga linased vahataud niidid on jätkuvalt naha õmblemisel kasutusel.

1.3 Talvemütside õmlemine, kasutatud õmblusvõtted

Etnograafiliste nahast talvemütside käsitsi õmblemisel on kasutatud põhiliselt kahte õmblusvõtet, üleloomispistet (joonis 11) ja eelpistet (joonis 12). ERMi kirjasaatjate vastustest saab infot sellest, et taludes käisid 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses, kuni Esimese Maailmasõjani, “rändrätsepad”, “juudi rahvas”. Samuti olid tsaariajal “külarätsepad”, kes võtsid tasapisi õmblustööd rändrätsepatelt üle. Rätsepatel lasti õmmelda meeste rõivaid ja naiste ülerõivaid. Lambanahast lasti õmmelda veste, pükse, mütse ja kindaid. Lambanahast esemete õmlemine oli ajamahukas ja raske, aga ka kõige tasuvam töö. (ERM KV 86, KL 50, 321-322, 403, 408). Rätsepad õmblesid tavaliselt tellija materjalist.

Kirjasaatjate vastustest saab veel infot, et kui muude rõivaste õmblemisel kasutasid rätsepad õmblusmasinat, siis lambanahast esemed olid kõik käsitsi õmmeldud. Oldi arvamusel,

et masinaõmblus ei ole naha puhul vastupidav, “masina õmblus ei pea”. Naha õmbluste vahele pandi karvadest puhastatud nahariba, mida nimetati “teras” ja õmmeldi kokku kolmetahulise kasukanõelaga. “Enne tarvitamist ajas rätsep nõelad tules punaseks ja siis vesteti nõela ots ja kandid noaga teravaks”. (ERM KV 86, lk 322).

Kasuka õmblejad rätsepad õmblesid kõik õmblused villa poolt. Et õmblus ilusam ja tugevam oleks, õmmeldi karvadest paljaks aetud nahariba õmbluse vahele, läbi tuli pista kolmest nahakihist. Kui õmblus valmis, lõigati nahariba õmbluse vahel paremal poolel õmbluspistete lähedalt maha. Värviliseks pargitud kasukate õmblemisel kasutati õmbluste vahel kahekordseks keeratud nahariba, mida nimetati teraseks. Nõel tuli iga piste tegemisel läbi neljakordse naha pista (ERM KL 103, 276). Alma Kivi on kirjeldanud terasega õmblemist: “Kui nahka õmmeldas kokku, egas tu muidu ei püsi kui piab olema kahe naha veere vahel kolmandas üüts teräss” (ERM KV 463, 54).

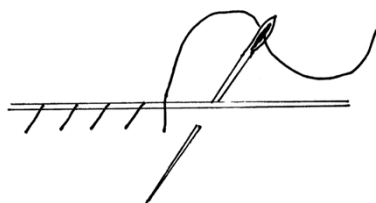
Külarätsepad käisid tavaliselt sügiskuudel perest peresse, õmmeldes kasukaid ja muid rõivaid. Sellest, et rõivaste õmblemiseks kulus rätsepatel taludes kaua aega, annab tunnistust 1877.a sündinud taluperenaise, Minna Närska poolt muuseumile edastatud ringmängulaul:

“Rätsep õmbles kasukat, sõi ära seitse vasikat.

Oh oleks veel üks vasikas, siis valmis saaks see kasukas” (ERM KV 86, 408).

Minu poolt uuritud talvemütside nahast detailid on kõik kokku õmmeldud käsitsi. Ühendamiseks on kasutatud üleloomispistet (joonis 11) ja mütsid on kokku õmmeldud seestpoolt. Lontmütside teraskandiga õmbluste (joonis 13) ja mõnede mütside serva puhul on kasutatud õmblemiseks eelpistet (joonis 12). Kangast detailid (põhiliselt vooder) on õmblusmasinaga kokku õmmeldud ja vatiinikihiga kokku tepitud.

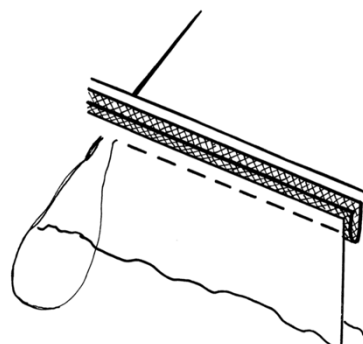
Joonis 11. Üleloomispiste



Joonis 12. Eelpiste



Joonis 13. Kahekordse teraskandi õmblemine eelpistega naha pahemalt poolelt



2. Nahast talvemütside valmistamiseks vajalikud eeltööd

2.1 Töövõtete harjutamine, tööproovi õmblemise juhend

Tööks vajalikud vahendid: karusnahk, karusnaha lõikamiseks terav nuga (kõõsnerinuga või skalpell), lõikematt, nahamarker, metallist joonlaud, kinnitusklambrid, tugeva keeruga linane niit (hea on vahatatud niit), naha õmblemise nõel (kolmetahulise otsaga), sõrmkübar, väikesed käärid, näpistangid (joonis 14).

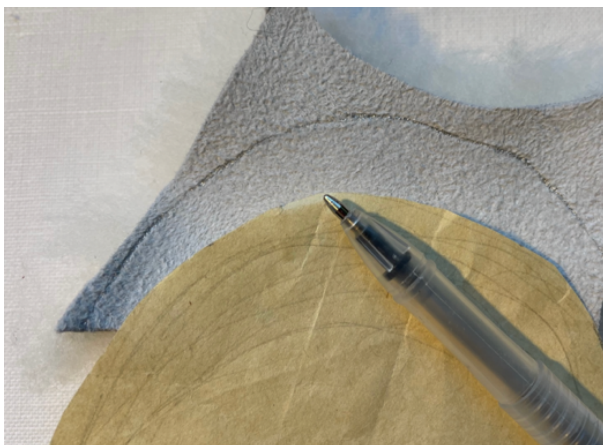
Joonis 14. Vahendid tööproovi õmblemiseks



Töö käik:

1. Märgi kustutatava nahamarkeriga (võib ka õrnalt hariliku pliiatsiga kui on hele nahk) *mälva* poolele lõikejoon paberlõike abil (joonis 15).

Joonis 15. Lõike joonistamine nahale



Joonis 16. Detaili välja lõikamine



2. Lõika (lõikematil) mööda joont nahast välja kaks detaili (joonis 16). Karva pool jääb lõigates allapoole. Jälgi, et mõlema detaili karvade suund jääks samas suunas. Lõigates spetsiaalse karusnahanoaga, hoia nuga tugevalt pöidla ja nimetissõrme vahel (ettevaatust, väga terav!). Kui ei tunne end karusnahanoaga kindlalt, kasuta tavalist lõikenuga (kipsinuga, skalpell). Lõigates suru noatera niipalju, et lõikad õhus (vaid

paar millimeetrit läbi naha, et mitte karvu maha lõigata). Teise käega hoia nahka paigal.

3. Lõika ettevaatlikult väikeste kääridega nahadetailide servadest (neist, mida hakkad kokku õmblema) õmblusvaru laiuselt (0,5 cm) karvu ära (joonis 17). See lihtsustab õmblemist, karvad ei tule õmblemisel koos nõela ja niidiga nahast läbi. Eriti on sellest abi, kui kasutad õmblemiseks vahatatud niiti.

Joonis 17. Karvade lõikamine naha servast



4. Aseta õmmeldavad naha servad *mälva* poolega kokku (õmbleme naha karvaga poole pealt). Abiks on väikesed kinnitusklambrid, millega saab detailid omavahel kokku fikseerida (joonis 18).

Joonis 18. Detailide fikseerimine klambritega



Joonis 19. Õmblemise alustamine, servakinnituse tegemine



5. Alusta õmblemist servast 0,5 cm kauguselt ja tee esimene kinnituspiste risti üle selle serva, mis ei ole õmbluse serv (joonis 19), see fikseerib nurga. Jätka mööda kokku õmmeldavat serva, kasutades üleloomispistet (joonis 11). Niidile sõlme ära tee, jätka 7-8 cm saba, mida saab hiljem kinnitada ühendusõmbluse vahele (või kohe õmmeldes jätta pistete alla). Sõlme tegemise miinuseks on see, et aja jooksul nahk venib ja nõelatorke august võib sõlm läbi tulla ning piste laiali vajuda.

6. Pistete vahele jäta 0,5 cm ja servast tee pisted samuti 0,5 cm kaugusele. Pistete ja pistevahede pikkus sõltuvad naha ja niidi paksusest. Samal esemel või õmblusel võivad need muutuda vastavalt naha paksuse muutumisele. Kasuta vajadusel sõrmkübarat nõela lükkamiseks läbi naha. Kui on paksem nahk, võib nõela tõmmata ka väikeste näpitstangidega.

7. Kui oled jõudnud kokku õmblemisega nahaserva lõpuni, siis tee viimane kinnituspiste jälle üle ühendusõmblusega ristuva serva.

Seejärel peida niidiots paari sentimeetri ulatuses õmbluse vahele (joonis 20).

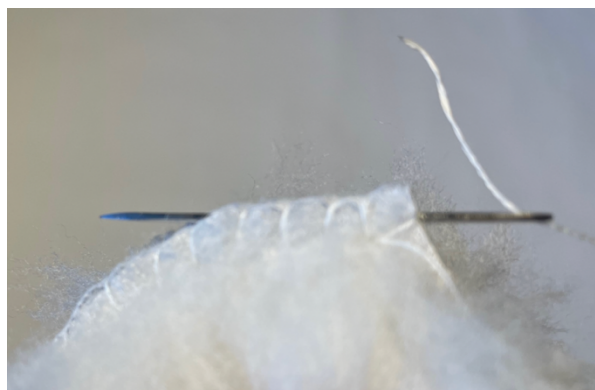
Joonis 20. Õmbluse lõpetamine ja niidiotsa peitmine



8. Kinnita niidiots ka õmbluse alguses (kui ei õmmelnud kohe üle), pistes selle paari sentimeetri ulatuses valminud õmbluse vahele (joonis 21).

9. Harjuta kokku õmblemiseks ka eelpiste (joonis 12). Eelpiste puhul on oluline, et torkaksid nõela otse (risti) läbi kahe nahakihi, et õmbluste pisted tuleksid ühtlased ja kohakuti. Eelpiste puhul tee õmblus vastavalt naha ja niidi paksusele kuni 0,5 cm kaugusele servast ja pisted kuni 0,5 cm pikkused.

Joonis 21. Alguse niidiotsa peitmine

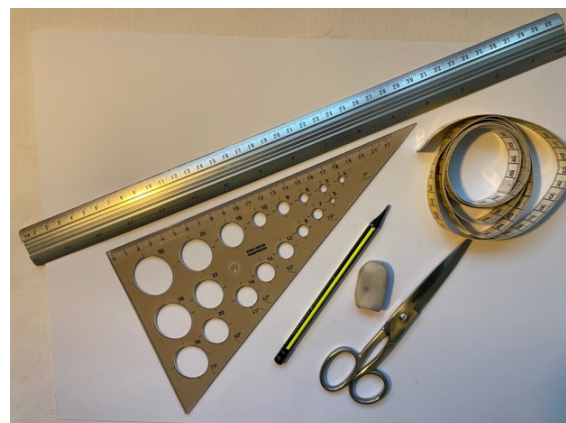


2.2 Mütsi lõigete kohandamise juhend

Mütsi põhilõikeid tuleb alati kohandada vastavalt mütsi tulevasele kandjale.

Alljärgnevalt on toodud juhend härjasüdamemütsi lõike kohandamiseks. Sarnaselt saab kohandada teiste mütside lõikeid.

Joonis 22. Materjalid ja töövahendid mütsi lõike tegemiseks



Vaja läheb: mõõdulint, paksem paber lõike jaoks, harilik pliiats, kustutuskumm, joonlaud ja täisnurkne joonlaud, käärid (joonis 22).

1. Mõõda pea übermõõd ja üle pea (keskelt otsa eest kuklasse), kirjuta mõõdud paberile.
2. Kui teed kuue siiluga härjasüdamemütsi, siis jaga esmalt pea übermõõd kuuega. Saad ühe siilu laiuse. Seejärel lisa siilu laiusele 1 cm (õmblusvaru jaoks 0,5+0,5 cm). Karva paksuse lisa on tavaliselt 4 cm lisaks pea übermõõdule (0,7 cm ühe siilu kohta), aga see sõltub ka konkreetse karva paksusest. Nii saad mütsi ühe siilu laiuse. Lõige tuleb koos õmblusvaruga.
3. Siilu pikkuse arvutamiseks jaga üle pea mõõdetud pikkus kahega ja lisa mütsi alumise serva laiuse mõõt (keskmiselt 4-5 cm) pluss 1 cm avarusvaru.
4. Vastavalt saadud mõõtudele joonista lõikepaberile mütsi siilu kuju. Joonista esmalt horisontaaljoon ja täisnurkse kolmnurga abil keskele vertikaaljoon. Nii saad põhistruktuuri paika ja asuda mõõtma siilu laiust ja pikkust.
5. Lõika paberist lõige välja.

Samamoodi saad kõikide teiste mütside lõikeid kohandada vastavalt pea übermõõdule ja materjali/karva paksusele.

2.3 Mütsi mulaaži valmistamise juhend

Vaja läheb: paksemat mahulist kangast (vatiin, kunstkarv, vilt, villane kangas vm), käärid, kangamarker, õmblusnõel, sõrmkübar, niit, mõõdulint, kinnitusklambrid, nõöpnõelad (joonis 23).

Oluline on mitte lõigata kohe mütsi detaile nahast välja, vaid proovida lõige enne odavama materjali peal järgi. Siis saab lõiget vajadusel korrigeerida. Iga kord kui kasutad erineva karva pikkuse ja paksusega nahka, tuleb arvestada sellega, et lõike mõõdud muutuvad (eelkõige mütsi siilu laius).

Joonis 23. Materjalid ja töövahendid mütsi mulaaži valmistamiseks



Härjasüdamemütsi mulaaž

1. Lõika paberlõike järgi paksust kangast (kangas võiks olla ideaalis sama paks kui on karusnahk, millest mütsi teed) välja kuus mütsi siilu. Õmblusvaru ei pea juurde arvestama kuna lõike joonistamisel on see juba sisse arvestatud (joonis 24).

Joonis 24. Mütsi siilud mulaaži jaoks



2. Kinnita kaks siilu omavahel pikemast servast, fikseeri klambritega (joonis 25) ja õmble servast 0,5 cm kauguselt üleloomispistega kinni. Õmblemisel tee esimene piste risti üle välisserva (joonis 26). Seejärel õmble kolmas siil pikema servaga ühendatud detailidest ühe serva külge, pool mütsi on valmis (joonis 27).

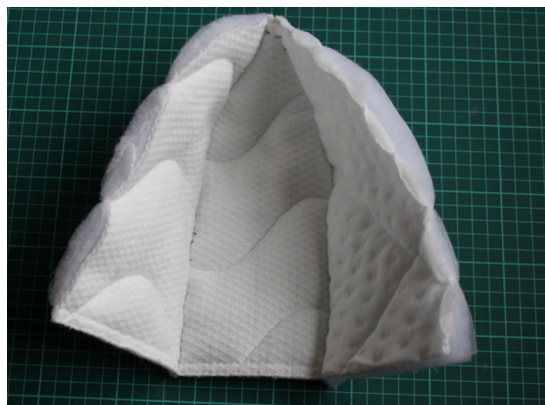
Joonis 25. Klambritega kinnitatud siilud



Joonis 26. Serva kinnituspiste



Joonis 27. Kolm mütsi siilu on kokku õmmeldud



3. Järgmised kolm siilu õmble samamoodi omavahel kokku (teine mütsi pool).
4. Seejärel pane mõlemad mütsi pooled omavahel pikemast servast kohakuti, fikseeri kinnitusklaambritega (joonis 28) ja õmble müts kokku.

Joonis 28. Kaks mütsi poolt on klambritega kinnitatud



5. Proovi valminud mütsi mulaaži (joonis 29) pähe, vajadusel saad lõiget seejärel kas suurendada või vähendada.
6. Mütsi mulaaži võib kokku õmmelda ka õmblusmasinaga, aga käsitsi õmblemise eeliseks on see, et saab harjutada mütsi õmblemise töövõtteid.

Joonis 29. Valmis mütsi mulaaž



3. Saaremaa meeste talvemütside valmistamise tööjuhendid

Naha õmblemiseks vajalikud töövahendid ja materjalid

Töövahendid: lõikematt, käärid, köösnerinuga või lõikenuga, kinnitusklambrid, nahamarker, tangid, niit, nõel, metalljoonlaud, sõrmkübar (joonis 30).

Joonis 31. Niidid naha õmblemiseks



Joonis 30. Naha õmblemise vahendid



Erinevad niidid naha õmblemiseks: linane, vahatatud linane, kunstkõõlus (joonis 31).

Naha õmblemiseks sobivad hästi kunstkõõlused (Stoorstälka, saadaval eri

värvi toonides), tiheda keeruga linased niidid (vahatatud), mida saab osta netipoodidest. Kunstkõõlus on kaasaegne alternatiivne nahaõmblemise vahend, mida kasutavad inuitid ja saamlased hülgenaha ning põhjapõdra naha käsitsi õmblemisel. Traditsiooniliselt kasutati põhjapõtrade tagajalgade kõõluseid, millest valmistati kõõlusniiti. Kuna kõõlustest niidi valmistamine on väga aja- ja töömahukas, siis tänapäeval kasutatakse seda harva, n

koopiatööde puhul. Vahatatud niidiga õmmeldes jääb õmblus tugevam ja niit püsib õmbluses paremini. Detailide ühendusõmblused on mõistlik teha kahekordse niidiga. Nõel läbib naha kahekordse niidiga ja mõlemad niidid jäävad püsivalt auku, täites selle täielikult. Ühekordse niidiga õmmeldes läbib nõel materjali kahekordse niidiga, aga auku jääb lõpuks niit ühekordselt. Ühekordse niidiga võiks teha pigem väiksema hõõrdumiskoormusega servade kinnitamist, aga mitte ühendusõmblusi.

Naha õmblemise nõelu, kolmetahulise otsaga (joonis 32) saab osta veebipoodidest ja Eestis kangapoodidest (Karnaluks). Head nahanõelad on Jaapani Tulip, Saksa Shlemming ja Schmetz nõelad. Neid on võimalik osta mitmes eri suuruses.

Vastavalt õmmeldava materjali paksusele tuleb valida nõela ja niidi suurus. Paksem materjal eeldab jämedamat nõela ja paksemat niiti. Jämedam nõel jätab naha sisse suurema augu ja paksem niit täidab suurema augu paremini. Samas, kui niit on liiga paks, ei tule see õmblemisel nõelaga sujuvalt materjalist läbi ja liigne sikutamine võib nahka lõhkuda ning niit kulub hõõrdumisel kiiremini.

Materjalid: kroomparknahk, erinevatelt nahamüüjatelt varasemalt ostetud (Sindrinahk), karusnahk (taaskasutusest pügatud lambanahast kasukas ja karakul müts, mustaks värvitud meriino lamba karusnaha tükid), Kihnu maalamaste nahad – Made Uus, tööstuslikult maarjajääga pargitud Soome maalamba karusnahk (helepruun, kräsukarvaline). Eesti lambakasvatajatelt saab osta lambanahku, kas otse lambakasvatajaga suheldes või laadadelt, üritustelt.

Lamba karusnahka pargitakse Eestis tööstuslikult Jõgeval, seda teenust kasutavad paljud Eesti lambakasvatajad. Paljud lambakasvatajad eelistavad Poolas parkimist, kuna sealt tulevad õmblemiseks sobivama pehmusega nahad. Traditsioonilisel meetodil nahaparkimine, nii nagu seda tehti 19. sajandil, on Eestis olemas, aga seda tehakse väikses mahus ja pigem enda tarbeks.

3.1 Läkiläki, ERM A 509:3434

Mustast parknahast ja karusnahast valmistatud müts on kokku õmmeldud käsitsi, jämeda korrutatud linase niidiga. Pealne koosneb kuuest parknahast siilust, mille vahele on tugevduseks õmmeldud kahekordne teraskant.

Mütsi serv ja kõrvad on ühelt poolt karusnahksed ja teine pool on parknahast. Serva karusnahkne esiosa on mütsi külge õmmeldud, tagumist poolt saab koos kõrvadega alla keerata. Kõrvade otstes on sidumiseks parknahast paelad.

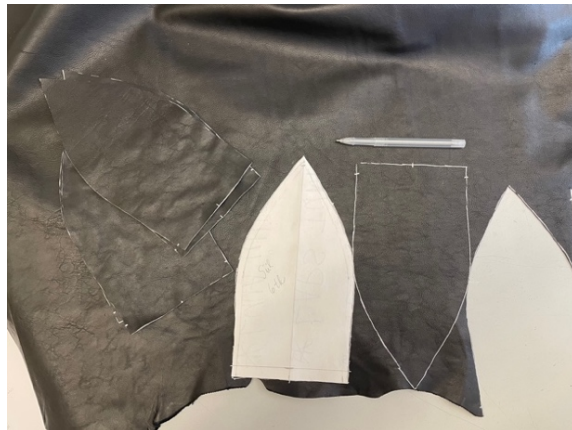
Joonis 32. Nõelad naha käsitsi õmblemiseks



Läkiläki õmblemise juhend:

1. Alusta mütsi õmblemist lõike kohandamisest vastavalt pea suurusele ja mütsi mulaaži valmistamisest. Seejärel vali välja mütsi õmblemiseks sobivad materjalid, must või tumepruun parknahk, madala karvaga karusnahk, voodri jaoks karusnahk.

Joonis 33. Mütsi pealse siilud



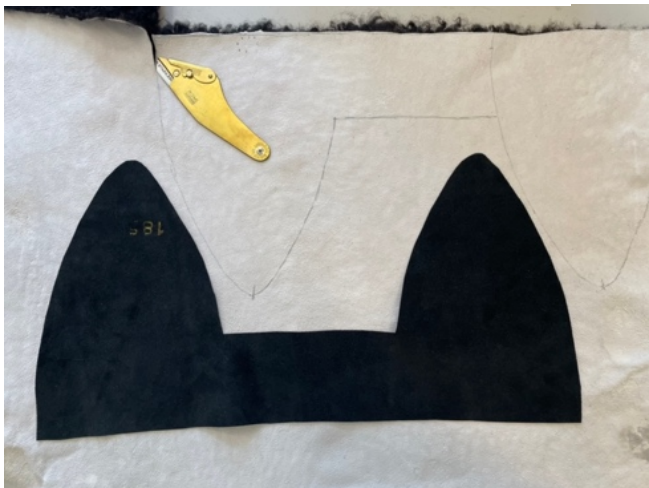
2. Märki nahamarkeriga parknahale 6 mütsi siilu ja lõika need välja (joonis 33). Hea, kui saad asetada kõik siilud nahale ühtpidi (naha venivusega arvestada). Lõika parknahast ka 2 cm laiused teraskandi ribad (6 pealseosa siilu vahele) ja murra need pikuti keskest pooleks.

3. Aseta kaks siilu parema poolega (pikemat külge pidi) kokku ja pane vahele kahekordne teraskant, kinnita klambritega. Õmble siilud läbi nelja nahakihi eelpistega kokku, kasuta näpiststange nõela tõmbamiseks läbi nahakihtide. Õmble nii kokku kõik kuus siilu (joonis 34).
4. Mütsi kõrvad koos alla keeratava tagumise servaga lõika välja ühes tükis. Lõika üks detail

Joonis 34. Siilude kokku õmblemine



Joonis 35. Kõrvad koos tagumise servaosaga



välja parknahast ja teine madala karvaga lambanahast (joonis 35). Lõika karusnahast detailil servast õmblusvaru laiuselt karvad ära, pane paremad pooled vastamisi kaks detaili

omavahel kokku, kinnita klambritega ja õmble 0,5 cm pikkuse eelpistega kokku. Pane kohe kõrvade ottesse naharibad sidumiseks (joonis 36). Alumine serv jääb lahti (joonis 37). See õmmeldakse hiljem mütsi külge.

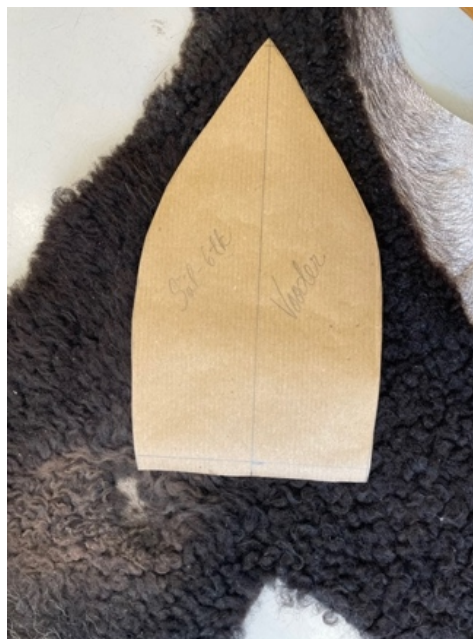
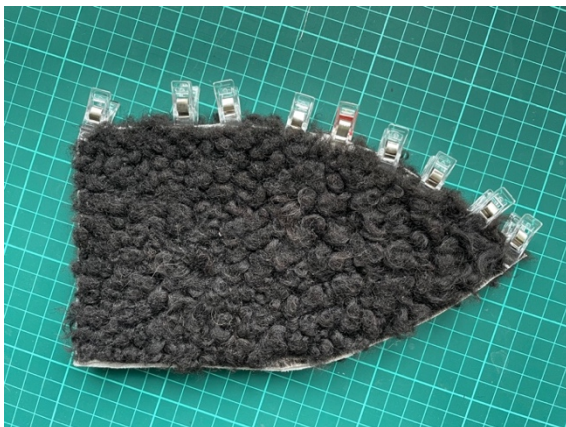
Joonised 36-37. Mütsi kõrvad koos servaga



5. Mütsi voodri kuus siilu lõika välja karusnahast (joonis 38). Aseta võimalusel lõige nahale nii, et karva suund jääks siilu teravama osa suunas (valmis mütsil suunaga üles).
6. Kinnita klambritega ja õmble üleloomispistega karva poolt kokku voodriosa 3 detaili ja seejärel veel 3 detaili (joonis 39).

Joonis 38. Voodri siilu paigutamine nahale

Joonis 39. Voodri kokku õmblemine



7. Õmble mütsi esiserv (karusnahk ja linane kangas) mütsi külge üleloomispistega (joonis 40).
8. Kinnita tagumine kõrvadega serv klambritega mütsi külge (paremale poolele nii, et karvane pool jääb väljapoole) ja seejärel pane mütsi voodriosa kõige peale, karvapoolega mütsi vastu, kinnita klambritega ja õmble müts servast eelpistega läbi (joonis 41).

Joonis 40. Esiserva kinnitamine mütsi külge



Joonis 41. Voodri ja mütsi pealse kinnitamine, kokku õmblemine



9. Kui mütsi serv on täies ulatuses kokku õmmeldud, keera vooder mütsi sisse ja õmble lahtine osa seestpoolt üleloomispistega kokku (joonis 42).

Joonis 42. Voodri kokku õmblemine



10. Kui vooder on kokku õmmeldud, vormi mütsi serva käte vahel surudes, võid kinnitada klambritega ja panna mütsi mannekeenile (joonis 43).

Joonis 43. Valmis läkiläki



3.2 Härjasüdamemüts, ERM A 332:3

Mustjala piirkonna *härjasüdame müts* (joonis 4) on valmistatud kuuest pruunist karvaga lambanaha siilust, karvapoolega sees. Mütsi serv on 3-4 cm ulatuses mütsi peale keeratud.

Müts on seestpoolt üleloomispistetega kokku õmmeldud, kasutades jämedat tiheda keeruga linast niiti.

Vajaminev materjal ja töövahendid:

Pruun karvaga lambanahk, tugeva ja tiheda keeruga niit (linane, vahatatud, kunstkõõlus vm), kolmetahulise otsaga nahanõel (Schlemming, nr 0,9), käärid, sõrmkübar, karusnahanuga, nahamarker.

Mütsi jaoks võib kasutada ka mõnd lambanahkset eset, kasukat, vesti vm (venita ja proovi naha vastupidavust). Kasutasin pügatud lambanahast kasukat (joonis 44), millest lõikasin välja mütsi detailid.

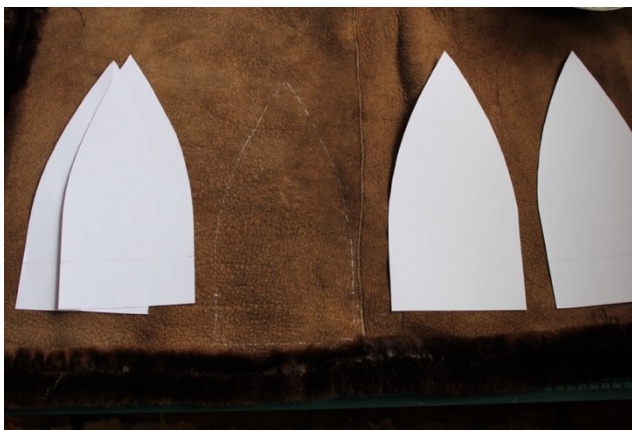
Joonis 44. Lambanahkne kasukas



Härjasüdamemütsi õmblemise juhend:

1. Aseta mütsi lõiked, kõik samas suunas (karva suund peaks jääma kõigil siiludel ülemise tipu suunas), naha mälva poolele ja joonista nahamarkeriga detailide piirjooned (joonis 45).

Joonis 45. Mütsi lõiked nahal



Nahanoa abil lõika välja mütsi siilud (6 tk). Nahk on lõikamise ajal karvapoolega lõikematil, suru nuga lõigates õrnalt, mõni millimeeter läbi naha (joonis 46). Teise käega hoia nahka paigal.

Joonis 46. Karusnaha lõikamine nahanoaga



2. Lõika detailide servadest õmblusvaru (0,5 cm) ulatuses karvu maha, et lihtsustada õmblemist (joonis 47).

Joonis 47. Karvade lõikamine nahaservast



Joonis 48. Mütsi siilude ühendamine üleloomispistega

3. Fikseeri õmmeldavad detailid pikemast servast klambritega, asetades need mälva poolega vastamisi ja õmble üleloomispistega (0,5 cm naha servast) kokku (joonis 48). Õmbluse alustamine ja lõpetamine tee nii nagu tööproovi juures (joonis 20 ja 21) kirjeldatud.



4. Torka õmblemise ajal nõel risti läbi nahakihtide (joonis 48), jättes pistete vahele 0,5 cm. Esmalt ühenda omavahel pikemast servast kaks siilu, seejärel õmble kolmas siil pikemat serva pidi kahe eelnevalt ühendatud siilu külge. Pool mütsi on valmis. Järgmised kolm mütsi siilu ühenda samamoodi kui eelmised.

5. Kui oled saanud kaks mütsi poolt valmis, ühenda need omavahel klambritega, asetades naha mälva poolega vastamisi (joonis 49). Seejärel õmble müts üleloomispistega kokku.

Joonis 49. Mütsi poolte ühendamine



Joonis 50. Valminud härjasüdame müts



Valminud müts keera mälva poolega väljapoole ja serv 3-4 cm ulatuses mütsi peale (joonis 50). Mütsi kaitsmiseks niiskuse eest võid mütsi enne kandmist töödelda mõne nahahooldusvahendiga. Naha kaitseks on müügil erinevaid hooldusvahendeid (mesilasvaha, lanoliiniga).

3.3 Lakkmüts, SM_9813:11 T

Mütsi valmistamine algab materjalide valimisest, lõike kohandamisest ja mulaaži õmblemisest. Mütsi jaoks materjale valides sobita kokku parknahk ja karusnahk. Saaremaa muuseumis olev *lakkmüts* (SM_9813:11 T) on veidi tumedama pruuni pealsega ja heledama pruuni karusnahaga (joonis 5). Valisin pealse nahaks heledama pruuni naha, mis sobitub paremini karusnaha värvitooniga. Tumepruun nahk oleks jäänud helepruuni karva jaoks liiga tume (joonis 51).

Joonis 51. Materjalide valimine ja sobitamine



Lakkmütsi õmblemise juhend:

1. Kohanda mütsi lõige, joonista paberile ja lõika välja. Arvesta pea ümbermõõdu ja karva paksuse varuga (keskmiselt lisatakse pea ümbermõõdule 4 cm, sõltub karva paksusest). Tee lõiked juba koos õmblusvarudega (0,5 cm), on lihtsam materjalile joonistada ja välja lõigata.
2. Valmista mahulisest vatiinist või villasest kangast mütsi mulaaž (joonis 52-53). Proovi ja vajadusel kohanda mütsi lõiget.

Joonis 52. Lakkmütsi mulaaž mahulisest vatiinist



Joonis 53. Lakkmütsi mulaaž villasest kangast



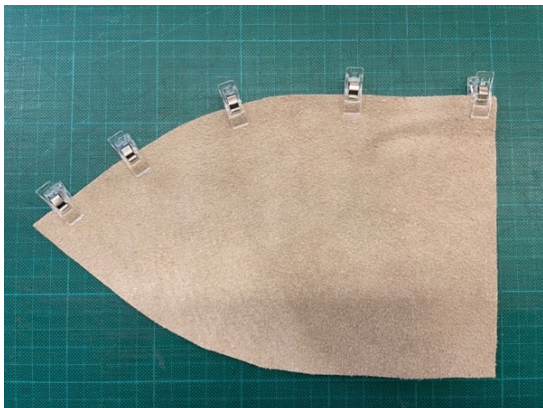
3. Aseta paberlõiked nahale, joonista nahamarkeriga piirjooned ja lõika välja (joonis 54). Jälgi, et asetad lõiked nahale samas suunas, sest nahk venib ühes suunas rohkem kui teises. Detaile võib lõigata noaga lõikematil või kääridega.

Joonis 54. Mütsi lõigete märkimine nahale



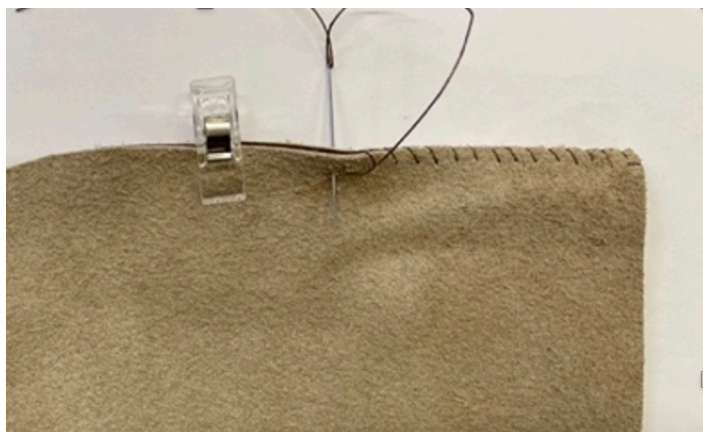
4. Kui mütsi detailid on välja lõigatud, aseta kaks siilu kokku, *mälva* pool väljaspool ja fikseeri pikemast servast kinnitusklaambritega (joonis 55).

Joonis 55. Siilude kinnitamine klambritega



5. Õmble kaks siilu omavahel kokku üleloomispistega, servast 0,5 cm kauguselt ja 0,5 cm pistete vahedega (joonis 56). Alustades tee kinnituspiste.

Joonis 56. Siilude kokku õmblemine üleloomispistega



6. Jäta siilude kokku õmblemisel viimaseks mütsi tagumise poole õmblus. Kahel tagumisel siilul tuleb teha sisselõige mütsi serva

ja detailid õmmeldakse kokku kuni sisselõikeni (joonis 57). Õmblused võib seestpoolt tasandada haamriga (joonis 58). Nahka peab õmbluse osas enne haamriga töötlemist veidi niisutama, et see ei murduks.

Joonis 57. Tagumise osa kokku õmblemine serva lõikekohani



Joonis 58. Õmbluste tasandamine



7. Lõika välja kangast vooder ja villavatiin (ümar pealae osa, läbimõõt 15,5 cm ja servaosa 60 x 8 cm). Õmble vatiinist detailid käsitsi kokku ja katseta sobivust, pannes vatiini mütsi (mulaaži) sisse. Tepi õmblusmasinaga voodri ümar pealae osa vatiini külge. Seejärel kinnita mütsivoodri serv, tepi ka see vatiini külge (joonised 59-62).

Joonised 59-62. Vatiini ja voodri õmblemine



8. Lõika karvaga lambanahast välja mütsi keeratav servaosa (joonis 63), jälgi et karva suund jääks serva mütsi peale keerates suunaga üles. Karusnahast serv võiks olla mõned millimeetrid suurem kui parknahast servaosa. Karusnahast detailide karva suund peab jääma võimaluse korral kas suunaga üles või eest tahapoole. Kuna karusnahal karva suund muutub sõltuvalt naha piirkonnast, siis enne detailide lõikamist tuvasta karva suund nahal, et saaksid detailid välja lõigata sobiva karvasuunaga. Seepärast on hea paigutada kõik lõiked korraga nahale.

Joonis 63. Mütsi karusnahast servadetaili lõikamine



9. Õmble ühte serva otsa kinnituseks kaks haaki (joonis 64). Seejärel õmble karusnahast serv *mälva* poolelt üleloomispistega mütsi alumise serva külge (joonis 65). Õmble kuni tagumise servaosa sisselõike lõpuni (joonis 66). Keera serva karvapool välja.

Joonis 64. Haagid mütsi servaosas



Joonis 65. Mütsi karusnahast serva õmblemine mütsi külge



Joonis 66. Serva õmblemine kuni tagumise osa sisselõikeni



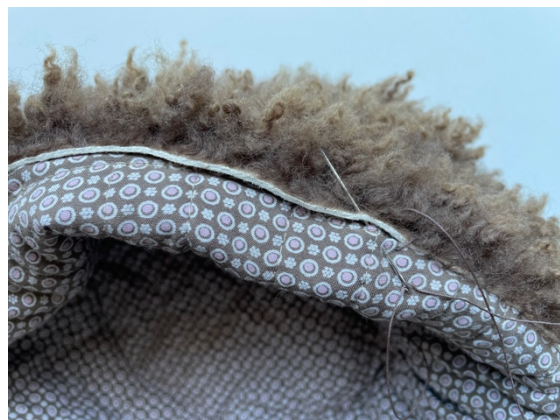
10. Lõika 2 cm laiune karvaga nahariba ja õmble *mälva* poolelt üleloomispistega mütsi tagumise sisselõike kohale, mütsi külge (joonis 67). Seejärel pane voodriosa mütsi

sisse ja kinnita mütsi serv voodri külge, õmmeldes üleloomispistega kokku (joonis 68).

Joonis 67. Karusnahariba õmblemine



Joonis 68. Serva kinnitamine voodri külge



Joonis 69. Valmis lakkmüts



3.4 Lontmüts, ERM A 291:163

Muhu saarelt pärinevaid *lontmütse* on muuseumis kokku 3, ERM A 291:163, ERM A 291:412 ja ERM 8014. Kõik need on valmistatud mustast või tumepruunist parknahast ja madalakarvalisest mustast/tumepruunist karusnahast lontidega. Mütside sees on voodriks lamba karusnahk. Mõnel mütsil on kasutatud sees kahte eri värvi lambanahka (valge ja pruun).

Mütside pealse osa õmbluste vahele on tugevduseks õmmeldud kahekordne teraskant.

Lontmütsi õmblemise juhend:

1. Lontmütsi valmistamist alusta lõike kohandamise ja mütsi mulaaži õmblemisega (joonis 70).
2. Vali välja mütsi jaoks sobivad materjalid, pealse jaoks must või tumepruun parknahk, lontide jaoks parknahk ja madalakarvaline karusnahk, voodriks karvaga lambanahk. Joonista nahamarkeriga parknahale mütsi välimise osa detailid (joonis 71), 1 mütsi põhi, 2 küljetükki ja 4 lonti (2 suurt, 2 väikest). Lõika detailid välja (joonis 72). Samuti lõika parknahast välja 2 cm laiused ribad terase jaoks.

Joonis 70. Lontmütsi mulaaž



Joonis 71. Mütsi pealse detailid



Joonis 72. Välja lõigatud detailid

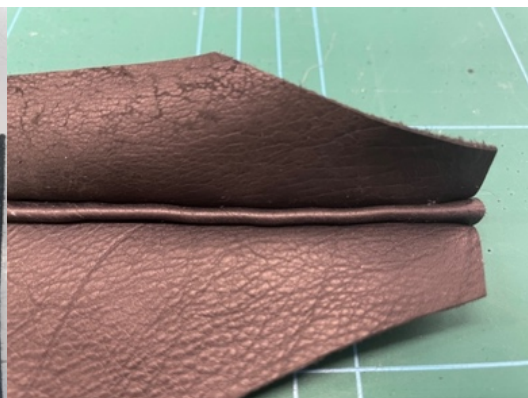


3. Proovi nahatükkide peal teraskandiga õmblemist. Keera teraskandi riba keskelt kokku (*mälva* pool sees), saad 1 cm laiuse kahekordse nahariba. Aseta see kahe nahatüki vahele nii, et terase riba lõikeservad jäävad kohakuti nahatükkide lõikeservadega. Pahemal poolel on neli nahakihti näha. Õmble kõik kihid omavahel kokku eelpistega (joonis 73). Teras jääb paremal poolel õmbluse vahelt näha (joonis 74).

Joonis 73. Kahekordse teraskandiga õmblus, eelpistega kinnitamine



Joonis 74. Kahekordse teraskandiga õmblus paremalt poolt



4. Pane parema poolega vastamisi klambritega kokku mütsi küljedetail ja mütsi põhi (joonis 75). Detailide vahele pane kahekordne teraskant, nii et lõikeservad jäävad mütsi lõikeservadega kohakuti. Kokku õmblemine toimub läbi nelja nahakihi. Detaile õmble 0,9 cm läbimõõduga nahanõelaga. Kasuta nõela tõmbamiseks läbi nahakihtide

Joonis 75. Mütsi põhi ja serv on klambritega ühendatud, pahemalt poolt



Joonis 76. Külje ja põhja kokku õmblemine



näpistange (joonis 76). Kui üks pool on õmmeldud, pane teine küljedetail mütsi põhja teise serva, kinnita ja õmble samamoodi kui eelnevalt. Õmble järjest sama õmblusega kokku ka mütsi küljedetailide omavahelised õmblused (ees ja taga).

Mütsi pealmine, parknahast osa on valmis (joonis 77).

Joonis 77. Lontmütsi pealmine pool



5. Pane lontide karusnahast pooled kokku parknahast poolega (mälva pooled väljaspool) (joonis 78). Õmble londi (4 tk) mälva poolelt kokku üleloomispistega. Lontide sirge alumine serv jäta lahti, keera londi parema poolega välja ja kinnita mütsi külge. Väiksemad, esimene ja tagumine lont õmble mütsi külge, kinnita läbi mütsi 4-5 pistega (joonis 79). Suured (külgmised) londi õmble mütsi serva külge (eelpistega ja hiljem voodrit mütsi külge õmmeldes üleloomispistega). Külgmisi lonte on võimalik tuulise ilmaga alla keerata.

Joonis 78. Londi kaks poolt koos



Joonis 79. Lontmütsi väike lont, mütsi külge õmmeldud



6. Lõika karvaga lambanahast välja voodriosa detailid, 2 küljeosa ja mütsi põhi. Voodri detailid on igast servast 0,5 cm väiksemad kui mütsi pealmise poole detailid. Voodriks võib kasutada mütsist erinevat värvi karusnahka, võib väiksemaid karusnahatükke ära kasutada, neid kokku õmmelda. Lõika voodridetailide servast õmblusvaru laiuselt karvad ära (joonised 80-82).

Pane mütsi põhja detail ja üks küljeosa karvapoollega kokku, kinnita klambritega ja õmble üleloomispistega kokku. Teine küljetükk õmble üleloomispistega esimese küljetüki külge (esimene ja tagumine vertikaalne ühendusõmblus), jäta küljetüki ja põhjaosa vaheline õmblus lahti, see võimaldab hiljem mütsi ümber keerata.

Joonised 80-82. Voodri detailide lõikamine ja kokku õmblemine



7. Pane mütsi pealmine osa ja vooder kokku nii, et mälva pooled jäävad väljapoolle. Voodri karusnahast osa on väljaspool ja selle sees on mütsi pealmine pool koos lontidega. Kinnita servast suuremate klambritega ja õmble üleloomispistega servad omavahel kokku (joonised 83-84). Siin kasuta natuke jämedamat nõela, vähemalt 1 mm läbimõõduga. Seejärel keera müts ringi läbi voodriosasse jäetud ava. Ava õmble mütsi seest, karva poolelt üleloomispistega kinni.

Joonised 83-84. Voodri ja pealmise osa ühendamine



8. Mütsi alumist serva vormi kätega, keerates pealmist osa veidi sissepoole. Võid fikseerida mõneks ajaks suurte kinnitusklambritega ja panna pea mannekeenile vormuma (joonis 85).

Joonis 85. Valminud lontütsi vormimine



Kokkuvõte

Lõputöö “Nahast valmistatud meeste talvemütsid Saaremaal 19. – 20. sajandil. Mütside lõiked ja valmistamise juhendid” valmimise käigus uurisin muuseumides leiduvaid Saaremaa meeste talvemütse ja kolme Muhu saarelt pärit *lontmütsi*. Lähivaatlusel püüdsin tuvastada mütside õblemisel kasutatud materjale ja õmblusvõtteid. Samuti uurisin arhiiviallikaid ja kirjandust, saamaks teavet nahast talvemütside materjalide ja valmistamise kohta.

Lõputöö eesmärgiks oli anda ülevaade 19. – 20. sajandil Saaremaal kasutusel olnud meeste talvemütside valmistamisel kasutatud materjalidest ja õmblusvõtetest, koostada nelja erineva talvemütsi lõiked ja õblemiseks vajalikud tööjuhendid koos tänapäevaste materjalide ja töövahendite ülevaatega ning õmmelda valmis traditsiooniliste õmblusvõtetega neli meeste talvemütsi. Eesmärk sai täidetud, valmis neli talvemütsi koos valmistamise juhenditega.

Uurimisküsimus “Missuguseid õmblusvõtteid kasutati traditsiooniliste mütside õblemisel?” sai vastuse. Mütsid on enamasti käsitsi kokku õmmeldud, kasutades üleloomispistet ja eelpistet. Lontmütsi ja läkiläki pealmise poole õmbluste vahele on tugevduseks õmmeldud kahekordne teraskant.

Küsimusele “Milliseid materjale kasutati ajalooliste Saaremaa meeste talvemütside valmistamisel?” võib muuseumiesemete visuaalse vaatluse ja arhiiviallikate põhjal oletada, et mütsid õmmeldi enamasti lamba karusnahast ja taimparknahast (veise-, vasikanahk). Kuna muuseumis leiduvatele mütsidele materjalide analüüse tehtud ei ole, ei saa täpsemat määratlust materjalide osas välja tuua.

Küsimus “Kuidas tänapäevaste materjalidega valmistada meeste talviste rahvarõivaste juurde sobivaid mütse?” leidis vastuse läbi loovpraktilise mütside valmistamise

Edaspidi on võimalik uurida ja koostada tööjuhendeid ja/või õppevideosid mütside kohta, mida ma käesolevas töös ei käsitlenud. Katsetan edaspidi taimparknaha värvimist mustaks, et õmmelda mütse värvitud taimparknahast. Soovin valmistada mütse kohalikust materjalist, taimparknahast ja lammaste karusnahast, et nende ökoloogiline jalajälg oleks väiksem. Plaanin koostada iga mütsi kohta eraldi digitaalse tööjuhendi koos ajaloolise mütsi kirjeldusega.

Olen valmis läbi viima töötube naha ja karusnaha õmblusvõtete omandamiseks ning koolitusi nahast talvemütside valmistamiseks.

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korreptselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

/allkirjastatud digitaalselt/

Merike Adele Mee

12.05.2026

Kasutatud allikad

Trükised

- Kaarma, M., Voolmaa, A. (2015). *Eesti rahvarõivad*. Eesti Rahva Muuseum.
- Manninen, I. (2009). *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. (2017). *Suur mütsiraamat*. Eesti Rahva Muuseum.
- Soorsk, M. (koostaja). (2008). *Saare maakonna rahvarõivad*. Saaremaa Rahvakultuuriselts koostöös Saaremaa Muuseumiga. Tallinna Raamatutrükikoda.

Seminari- ja lõputööd

- Hint, J. (1992). *Rõivastumine ja mood Saaremaal 1880 – 1940*. Diplomitöö. Tartu Ülikool.
- Mee, M. A. (2025). *Nahast valmistatud meeste talvemütsid Saaremaal 19. – 20 sajandil*. Seminaritöö. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.
- Mägi, K. (2019). *Eesti meeste etnograafilised nahast peakatted 18.-20. sajandi alguseni*. Seminaritöö. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.
- Mägi, K. (2020). *Tänapäevaste võtetega valmistatud Eesti meeste etnograafilised nahast peakatted*. Lõputöö. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.

Veebiallikad

- Eesti Keele Instituut. *Sõnaveeb*. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/eki/peakate/1/est>
- Rannap, M. (2018). *Saaremaa sariküllid: kihelkondlikud eripärad ja ajaloolised kandmisviisid. – Eesmete elulood*. Studia Vernacula 9, 68-95.
<https://ojs.utlib.ee/index.php/SV/article/view/16994/11873>
- Rannap, M. (2023). *Kodune nahaparkimine Saaremaal*. Eesti Rahvakultuuri Keskus.
<https://rahvakultuur.ee/2024/12/02/kodune-nahaparkimine-saaremaall/>
- Ränk, A. (koostaja). (1995). *Eesti etnograafia sõnaraamat*.
<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:622098/426515>

Eesti Rahva Muuseumi materjalid**Etnograafiline arhiiv**

ERM EA 12:102

ERM EA 16:66

ERM EA 45:303

ERM EA 48; 721, 997

ERM KV 66, KL 37, 237; 357; 391

ERM KV 86, KL 50

ERM KV 237, KL 103

Fotokogu materjalid

ERM Fk 187:49 <http://www.muis.ee/museaalview/629732>

ERM Fk 187:32 <https://www.muis.ee/museaalview/629121>

Esemekogu materjalid

ERM A 509:3434 <https://www.muis.ee/museaalview/500666>

ERM 16669 <https://www.muis.ee/museaalview/643064>

ERM A 332:3 <https://www.muis.ee/museaalview/587254>

ERM A 447:320 <https://www.muis.ee/museaalview/626875>

SM_9813:11 <https://www.muis.ee/museaalview/299048>

ERM A 291:163 <http://www.muis.ee/museaalview/582619>

ERM A 291: 412 <https://www.muis.ee/museaalview/577821>

ERM 8014 <https://www.muis.ee/museaalview/557428>

Lisa 1. Inventeerimislehed

ERM A 509:3434 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM A 509:3434	Nimetus: talvemüts, meeste
 talvemüts, meeste, ERM A 509:3434, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/500666	 Autori foto
Aasta: oletatav 1820	Ajalooline asukoht: Nigula talu, Siksaare küla, Valjala kihelkond, Saaremaa
Materjal: Pealne: pealael nahk, servades ja kõrvadel karusnahk (karakul), mütsi servas karusnaha all jämedakoeline linane kangas. Vooder: õhem karusnahk (hüljes, jänes?), karv maha kulunud	Mõõdud: Kõrgus: 8 cm Ümbermõõt: 64 cm Läbimõõt: 20 cm (pealt) Serva laius: 4 cm
Seisukord: Väga kulunud ja paljude parandustega	Kirjeldus: Müts on õmmeldud käsitsi, tugeva keeruga linase niidiga. Pealagi koosneb kuuest nahksest siilust, mille vahel on tugevduseks kahekordse terasega kant. Sees on karvasest lambanahast vooder (kulunud). Serva ja kõrvade üks kiht koosneb mustast kräsukarvlisest karusnahast, teine kiht (mis kõrvu alla lastes peale jääb), on mütsi pealsega samast nahast. Mütsi serva esimese poole all on jämedakoeline linane kangas ja serv on mütsi külge õmmeldud. Tagumine serva osa koos kõrvadega on lahtiselt mütsi peale keeratud, kõrvad saab vajadusel alla lasta. Kõrvade otstes sidumiseks nahast paelad

ERM A 332:3 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM A 332:3	Nimetus: talvemüts, meeste
 talvemüts, meeste, ERM A 332:3, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/587254	 Autori foto
Aasta: oletatav 1910	Ajalooline asukoht: Panga küla, Mustjala kihelkond, Saaremaa
Materjal: nahk, karusnahk Legend: „Mütsi kanti talvel peas, oli ilus ilm, peeti karvääär püsti, oli ilm külm ehk tuisune, tõmmati see üle kõrvade.“	Mõõdud: Ümbermõõt: 60 cm Siilu kõrgus: 23-24 cm Siilu laius: 11 cm Serv (üles keeratud osa): 3-4 cm
Seisukord: halb, palju auke ja parandusi	Kirjeldus: Kuuest karusnahksest siilust koosnev pruun lambanahkne müts, karv seespool. Mütsi serv on 3-4 cm ulatuses mütsi peale keeratud. Mütsil rohkelt auke ja parandusi. Karv kohati maha kulunud.

SM _ 9813:11 T inventeerimisleht

Esemekogu number: SM_9813:11 T	Nimetus: meeste talvemüts
 Meeste talvemüts, SM _ 9813:11 T, Saaremaa Muuseum SA, http://www.muis.ee/museaalview/299048	 Autori foto

Aasta: enne 1940	Ajalooline asukoht: Saaremaa
Materjal: Pealne: lambanahk (pruun) Serv: karvane lambanahk Vooder: siid (must)	Mõõdud: Ümbermõõt: 61,5 cm Läbimõõt: 18 cm (pealae osa), 20 cm (servaga koos) Serva laius: 8 cm
Seisukord: Tugevasti kulunud, pleekinud, nahk muutunud kõvaks	Kirjeldus: Pealae välimine pool õmmeldud neljast nahksest siilust, mis on servast keeratud 8 cm ulatuses tagasi, mütsi peale. Mütsi peale keeratud serv on karvasest pruunist lambanahast. Serv on mütsi tagumises osas 14 cm ulatuses lahti. Vooder on õmmeldud mustast satiinitaolisest materjalist. Voodri pealae osa on ümar (läbimõõduga 15,5 cm) ja serv 8,5 cm laiune. Voodririie on läbi tepitud (vatiinile).

ERM 16669 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM 16669	Nimetus: talvemüts, meeste Kohalik nimetus: lakkmüts
 talvemüts, meeste , ERM 16669, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/643064	 Autori foto
Aasta: oletatav 1860 Valmistaja: Kaarli Praakmann (lakkmütsi rätsep)	Ajalooline asukoht: Torni talu, Loona küla, Kaarma kihelkond, Saaremaa
Seisukord: rahuldav, mitmest kohast parandatud	Kirjeldus: Üles keeratud plüüsitaelisest kangast servaga müts. Pealae osa koosneb neljast nahksest siilust, keskel on kaunistuseks servakangast nupp (nööp). Serva välimine pool on plüüsist ja sisemine pool nahast. Serv on tagant avatud (14 cm ulatuses), servas on metallist haak.

ERM A 291:163 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM A 291:163	Nimetus: talvemüts, meeste
talvemüts, meeste, ERM A 291:163, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/582619	Legend: „Mustast pargitud nahast ovaalne lagipealne, sinakasmustaks värvitud ja lühikeseks põetud villadega kõrvad ning ees ja taga olevad väikesed lapid (nott). Sees pruuni villaga lambanahast pesa. Noti asemel käis ka „ula“ ees, eriti kui müts rebasenahast tehtud oli. Sarnast mütsi kasutatud vanemal ajal talvel. 1894 aastal olnud tarvitusel juba kõiksugu poest ostetud mütsid ja kübarad. Suvel kantud vanasti, umbes 1840 paiku, „lakki“ s.o. kõrget poest ostetud tsilindrit. Pärast tulnud moodi „kaap“ s.o. madal viltkübar.“
Aasta: enne 1894	Ajalooline asukoht: Muhu kihelkond
Materjal: Pealne: parknahk, londid karusnahk ja parknahk Vooder: karusnahk	Mõõdud: Läbimõõt: 19 cm (pealt), 26 cm (pealt) Ümbermõõt: 66 cm Laius: 9 cm (eest ja tagant), 22 cm (küljelt) Pikkus: 6 cm (eest ja tagant), 11 cm (küljelt)
Seisukord: Rahuldav	Kirjeldus: Müts on õmmeldud käsitsi, jämeda korrutatud linase niidiga, pealse õmbluste vahel on kahekordne teraskant. Voodriks on karvaga lambanahk. Mütsi pealne on taimparknahast, mis on töödeldud tumedaks. Londid (kõrvad) on kaetud madalakarvalise lambanahaga.

ERM A 291:412 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM A 291:412	Nimetus: talvemüts, meeste
 talvemüts, meeste, ERM A 291:412, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/577821	 talvemüts, meeste, ERM A 291:412, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/577821
Aasta: enne 1894	Ajalooline asukoht: Muhu kihelkond
Materjal: Nahk, karusnahk	Mõõdud: Läbimõõt: 20 cm ja 25 cm Übermõõt: 67 cm Laius: 22 cm Pikkus: 10 cm
Seisukord: Rahuldav	Kirjeldus: Müts on õmmeldud käsitsi, jämeda korrutatud linase niidiga, pealse õmbluste vahel on kahekordne terasega kant. Voodriks on karvaga lambanahk. Mütsi pealne on tumedast taimparknahast. Londid (kõrvad) on kaetud tumeda kräsukarvalise lambanahaga.

ERM 8014 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM 8014	Nimetus: talvemüts, nahk
 talvemüts, nahk, ERM 8014, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/557428	Legend: Muuseumile kinkinud A. Äkke, Muhu, Soonda, Jüri t
Aasta: enne 1912	Ajalooline asukoht: Soonda küla, Juri talu, Muhu kihelkond
Materjal: Nahk, karusnahk	Mõõdud: Läbimõõt: 17 cm Ümbermõõt: 64 cm Kõrgus: 23 cm (maksimaalne)
Seisukord: Halb	Kirjeldus: Müts on õmmeldud tumepruunist parknahast, lolid pruunist karvaga lambanahast, vooder valgest karvaga lambanahast. Õmmeldud kokku käsitsi, mütsi pealse õmbluste vahel on kahekordne teraskant.

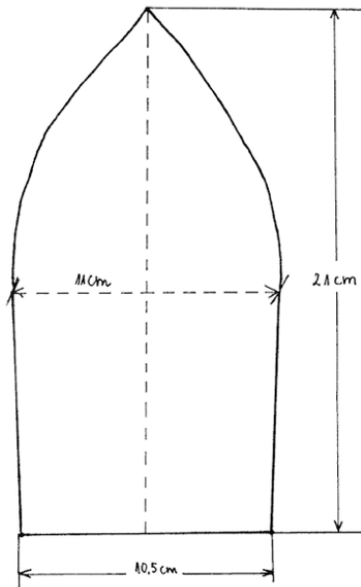
ERM A 447:320 inventeerimisleht

Esemekogu number: ERM A 447:320	Nimetus: talvemüts, meeste
 talvemüts, meeste , ERM A 447:320, Eesti Rahva Muuseum, http://www.muis.ee/museaalview/626875	 Autori foto
Aasta: enne 1920	Ajalooline asukoht: Laasu talu, Nehatu küla, Pärsuma vald, Karja kihelkond
Materjal: karusnahk, samet, puuvillane riie, puuvillavatiin	Mõõdud: Kõrgus: 17 cm Ümbermõõt: 56 cm Serva laius: 10 cm
Seisukord: halb	Kirjeldus: Mustast (tumehallist) kräskarvalisest lambanahast servaga ja mustast sametist pealsega müts. Palju katkisi kohti ja parandusi. Mütsi sees mustast puuvillasest riidest vatiinile läbi tepitud vooder. Voodri pealae osa on ümar. Sametist pealmine mütsi pool on kõrgem. Vooder on nahast serva külge õmmeldud käsitsi, tiheda üleloomispistega, paksema puuvillase niidiga.

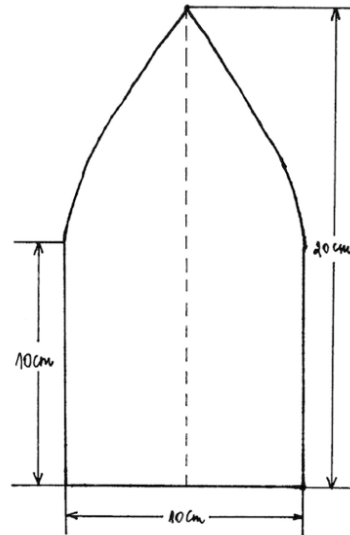
Lisa 2. Mütside lõikejoonised

Läkiläki. ERM A 509:3434

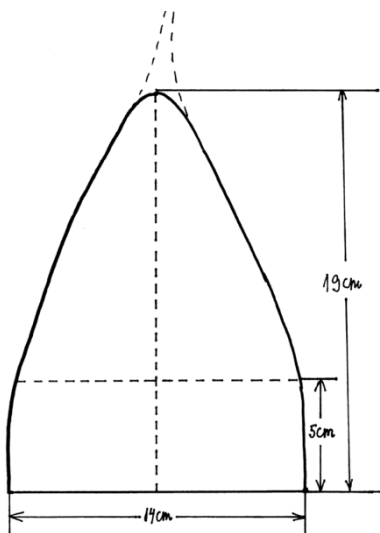
Mütsi siil (välimine pool, 6 tk)



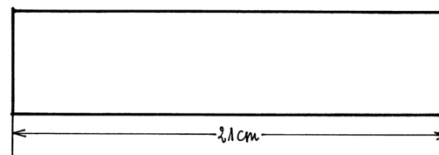
Mütsi siil (sisemine pool, 6tk)



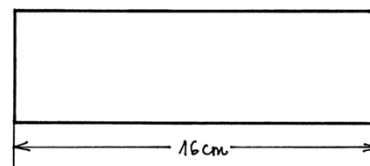
Mütsi kõrv (2 tk karvaga nahast, 2 tk parknahast)



Serva tagumine osa (1 tk karvaga nahast, 1 tk parknahast)

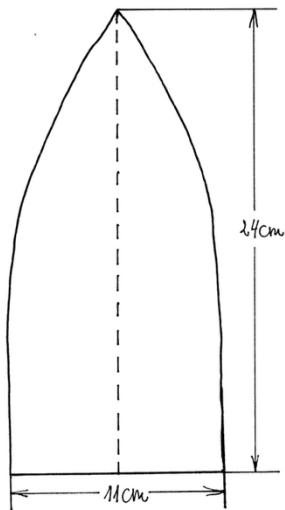


Serva esiosa (1 tk karvaga nahast, 1 tk linasest kangast)



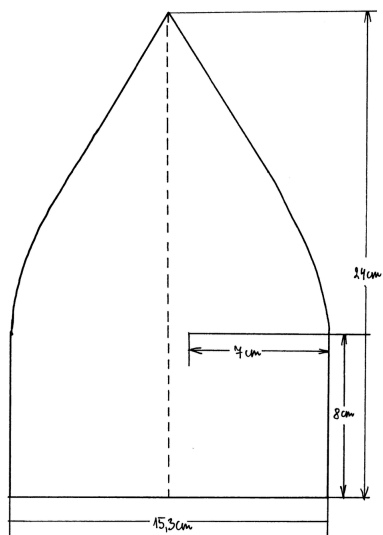
Härjasüdamemüts. ERM A 332:3

Härjasüdame mütsi siil (6 tk), karvasest lambanahast

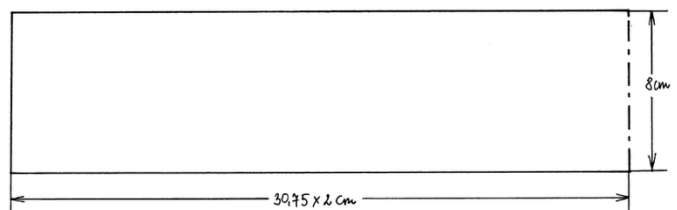


Lakkmüts. SM_9813:11 T

Mütsi siil (4 tk), parknahast

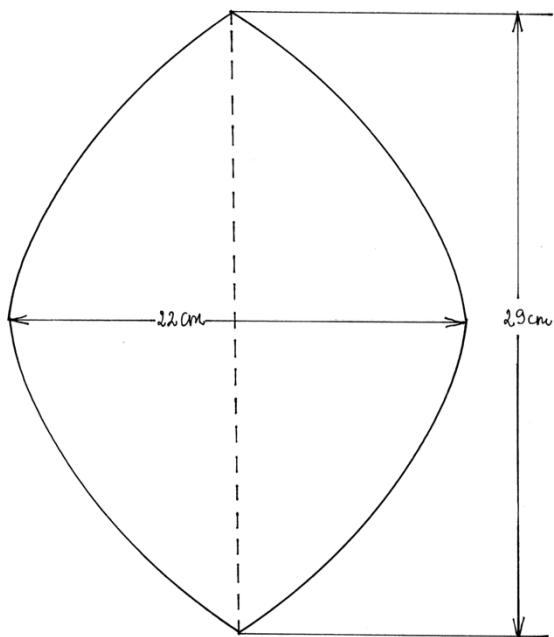


Mütsi serv, karvaga lambanahast

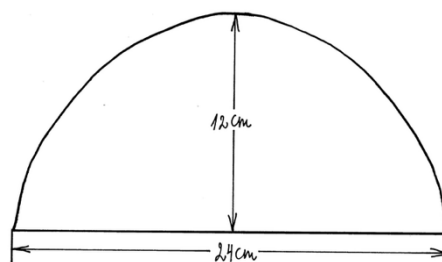


Lontmüts ERM A 291:163

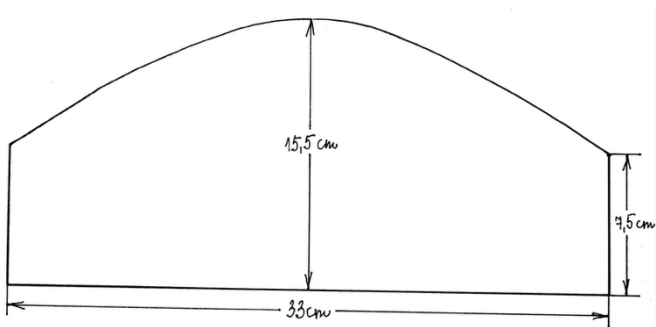
Mütsi põhi (1 tk), parknahast



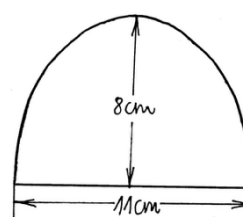
Külgmine lont (2 tk), parknahk ja karusnahk



Mütsi küljeosa (2 tk), parknahast



Esimene ja tagumine lont (2 tk), parknahk ja karusnahk



Lisa 3. Naha materjalid ja töövahendid

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit (lambakasvatajate kontaktid) <https://lammas.ee/>

Maavillane (erinevat tõugu lammaste nahad Lõuna-Eestist)

<https://www.maavillane.ee/pood/lambanahad>

Sireli talu (erinevas suuruses lambanahad) <https://www.sirelitalu.ee/tooted/lambanahad>

Narma, lambanahkade edasimüüja <https://www.narma.ee/kollektsioon/naturaalsed-nahad/naturaalsed-lambanahad-k110>

Lamba- ja lehmanahkade müüja NorthSheep <https://northsheep.ee/collections/koik-lambanahad>

Lambanahad Euroopa ja Skandinaavia lammastelt <https://lambavill.ee/>

Kroom- ja taimparknaha müüjad Eestis:

Sindrinahk Pärnus (kroomnahad, edasimüüja) <https://www.sindrinahk.ee/>

Skineks OÜ Jõgeval (taimpark nahk, pargitakse kohapeal) <https://www.skineks.ee/>

Naha materjalid ja töövahendid:

Rivet (kauplus Tallinnas ja veebipood) <https://rivet.ee/>

Karnaluks <https://shop.kl24.ee/>

Leather House <https://www.leatherhouse.eu/>

Identity Leather Craft <https://identityleathercraft.com/>

ROC (nahavärvid ja hooldusvahendid) <https://rocdenmark.com/shop/frontpage.html>

Stoorstalka (kunstkõõlus naha õmblemiseks)

<https://shop.stoorstalka.com/en/products/handicrafting-diy/crafts-supplies/>

DecoCuir (nahad, niidid, nõelad jm) <https://www.decocuir.com/en/collections/vente-cuir>

Schlemming (nahanõelad) <https://schlemming.de/Furrier-needle-48-x-10-mm>

Tulip (nahanõelad) <https://www.tulipneedles.co.uk/product/tulip-leather-needles>

OKA Factory <https://www.oka-craft-tools.co.jp/en/>

Lisa 4. Pilte valminud mütsidest

Lontmüts, modellid: Villem Püüding, Indrek Tarmula



Lakkmüts, modellid: Indrek Ikkonen, Villem Püüding, Indrek Tarmula



Härjasüdamemüts, modellid: Indrek Tarmula, Indrek Ikkonen, Villem Püüding



Läkiläki, modellid: Eddi Leet, Indrek Ikkonen, Indrek Tarmula



Lihtlitsents

Mina, Merike Adele Mee

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Nahast meeste talvemütsid Saaremaal 19. – 20. sajandil. Mütside lõiked ja valmistamise juhendid”, lõputöö, mille juhendajad on Riina Tomberg ja Made Uus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merike Adele Mee

12.05.2026